

PROSTOR

20 [2012] 2 [44]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
20[2012] 2[44]
219-486
7-12 [2012]

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

296-309 **DRAŽEN ARBUTINA**

TALIJANSKI ARHITEKTI AMEDEO
LUCCICHENTI I VINCENZO MONACO
– OPUS U HRVATSKOJ

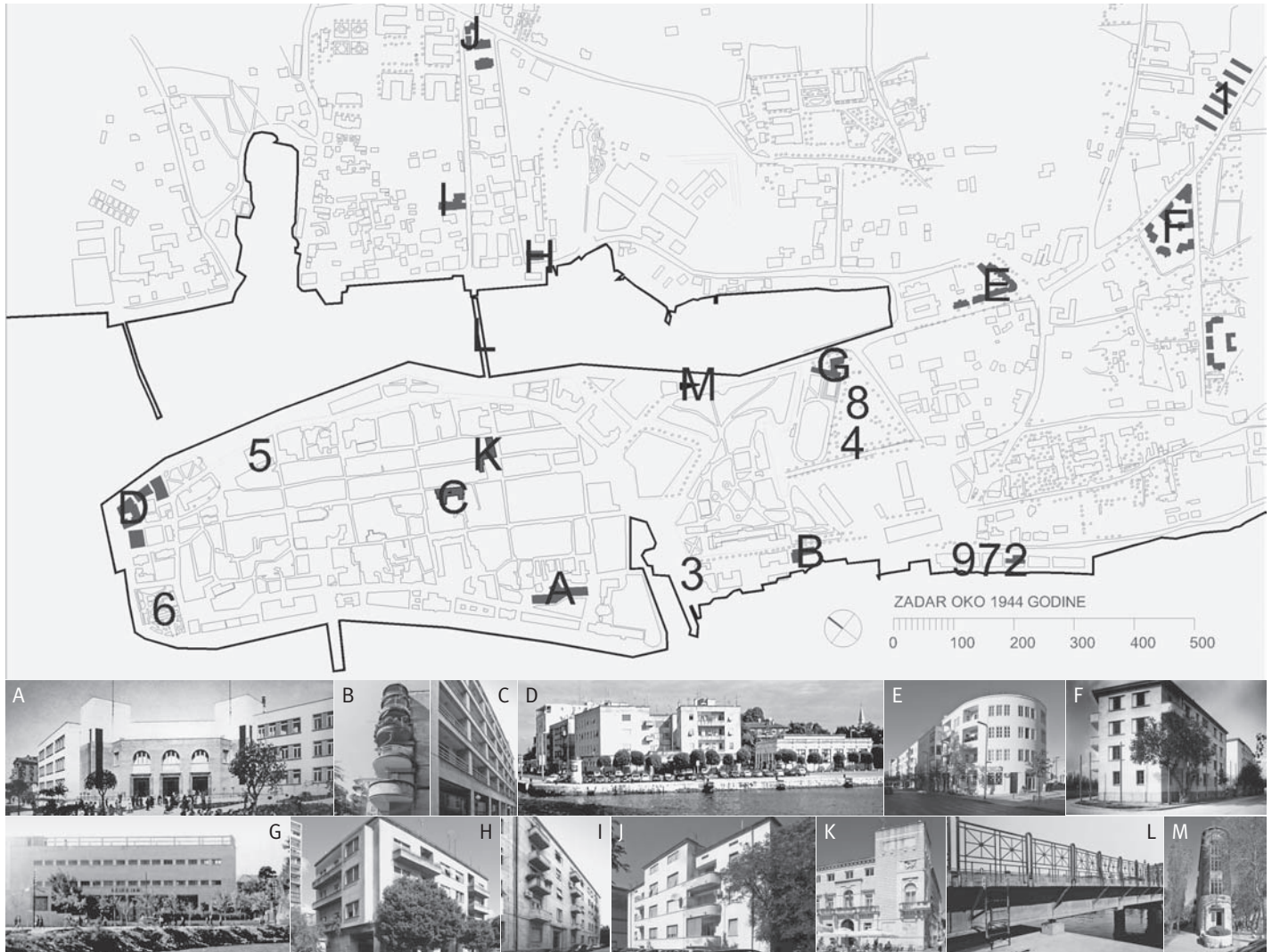
ARCHITECTURAL WORK OF ITALIAN
ARCHITECTS AMEDEO LUCCICHENTI
AND VINCENZO MONACO IN CROATIA

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 72.038.1(497.5 ZADAR)*19"

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 72.038.1(497.5 ZADAR)*19"

Af

SL. 1. KARTOGRAFSKI PRIKAZ ZADRA OKO 1944. GODINE: A) PRIKAZ DJELA ARHITEKATA AMEDEA LUCCICENTII I VINCENZA MONACA (BROJKOM NAZNACENI PRIKAZI): 1. IZVEDENI PROJEKT NIZA SOCIJALNIH STANOVA – „CASE MINIME“, 1941.-1943., NOVAGRADISKA ULICA; 2. IZVEDENI PROJEKT ZGRADE TEHNIČKOG UREDA – „EDIFICIO DEL GENIO CIVILE DI ZARA – UFFICI DELO GENIO CIVILE – ZARA“, 1941.-1943., KOLOVARE 2; 3. NEIZVEDENI PROJEKT RIBARNICE U UVALI FOŠA – „NUOVA PESCHERIA“, 1942.; 4. NEIZVEDENI PROJEKT SKOLSKOG CENTRA – „CENTRO STUDI IN ZARA“, 1942.; 5. VJEROJATNO NEIZVEDENI PROJEKT UREĐENJA ARSENALA – „PROGETTO DO ADATTAMENTO DELL'EDIFICIO EX ARSENALE VENETO“; 6. SJEDIŠTE TALIJANSKE UPRAVE ZA DALMACIJU – „VILLA MILLO – SEDE DEL GOVERNO DELLA DALMAZIA“; 7. NEIZVEDENI PROJEKT STAMBENE ZGRADE – „I.N.A. IN ZARA“, 1942.; 8. NEIZVEDENI PROJEKT DJEČJEG VRTICA – „ASILO INFANTILE“; 9. NEIZVEDENI PROJEKT ZGRADE FINANCIJSKE POLICIJE U ZADRU – „PALAZZO PER GLI UFFICI FINANZIARI IN ZARA“, 1941. B) PRIKAZ DJELA DRUGIH TALIJANSKIH ARHITEKATA (SLOVOM NAZNACENI PRIKAZI): A. OSNOVNA SKOLA „A. CIPPICO“, GIULIO MERCURIO, 1931.-1936., ULICA MIHOVILA PAVLINOVICA 2; B. STAMBENA ZGRADA ZA GRADSKE SLUŽBENIKE, GIOVANI DRIOLI, 1935.-1936., ULICA KRALJA DMITRA ZVONIMIRA; C. HOTEL ZERAUSCHEK (DANAS KAVANA CENTRAL), UMBERTO NORDIO, 1937.-1939., SIROKA ULICA 1; D. SKLOP ZGRADA NA POLUOTOKU, 1931.-1939.; E. STAMBENE ZGRADE U UVALI JAZINE, AUTOR NEPOZNAT, OKO 1937., ZRINSKO-FRANKOPANSKA ULICA 3-9; F. VIŠESTAMBENE ZGRADE, NEKADAŠNJI SKLOP „C. CIANO“, GIOVANI DRIOLI, 1938.-1942., ZRINSKO-FRANKOPANSKA ULICA I ULICA EUGENA KVATERNIKA; G. NEKADAŠNJE LUTKARSKO KAZALISTE, TJ. PRVOBITNA CASA DELL'ONB, FRANCESCO MANSUTTI I GINO MIOZZO, 1933.-1936., OBALA KRALJA TOMISLAVA; H. VIŠESTAMBENA ZGRADA „ZERAUSCHEK“, AUTOR NEPOZNAT, 1937.-1939., OBALA KNEZA BRANIMIRA; I. VIŠESTAMBENA KUĆA „RADULIĆ“, VINCENZO MILLIĆ, 1940.-1942., ULICA STJEPANA RADICA I ULICA RIKARDA KATALINICA JERETOVA; J. SKLOP VIŠESTAMBENIH ZGRADA „LUXARDO“, UMBERTO NORDIO, 1936.-1940.; K. GRADSKA VIJECNICA I BIBLIOTEKA „PARAVIA“, VINCENZO FASOLO I ETTORE VACCHI, 1932.-1936., NARODNI TRG 1; L. MOST PREKO UVALE JAZINE, AUTOR NEPOZNAT, 1926.-1929.; M. VIŠESTAMBENA KUĆA „PELLICETTI“, AUTOR NEPOZNAT, 1942.-1943., OBALA KRALJA TOMISLAVA I ULICA BARTULA KASIĆA

FIG. 1. MAP OF ZADAR AROUND 1944: A) ARCHITECTURAL WORKS OF AMEDEO LUCCICENTI AND VINCENZO MONACO: 1. SOCIAL APARTMENTS – „CASE MINIME“, 1941-1943, NOVAGRADISKA ST.; 2. ENGINEERING OFFICE BUILDING – „EDIFICIO DEL GENIO CIVILE DI ZARA – UFFICI DELO GENIO CIVILE – ZARA“, 1941-1943, 2 KOLOVARE; 3. UNREALIZED PROJECT FOR THE FISHMARKET IN FOŠA COVE – „NUOVA PESCHERIA“, 1942; 4. UNREALIZED PROJECT FOR THE SCHOOL CENTRE – „CENTRO STUDI IN ZARA“, 1942; 5. PROBABLY UNREALIZED PROJECT FOR THE ARSENAL BUILDING – „PROGETTO DO ADATTAMENTO DELL'EDIFICIO EX ARSENALE VENETO“; 6. ITALIAN ADMINISTRATION HEAD OFFICE FOR DALMATIA – „VILLA MILLO – SEDE DEL GOVERNO DELLA DALMAZIA“; 7. UNREALIZED PROJECT FOR THE RESIDENTIAL BUILDING – „I.N.A. IN ZARA“, 1942; 8. UNREALIZED PROJECT FOR THE CHILD-CARE CENTER – „ASILO INFANTILE“; 9. UNREALIZED PROJECT FOR THE FINANCIAL POLICE BUILDING IN ZADAR – „PALAZZO PER GLI UFFICI FINANZIARI IN ZARA“, 1941 B) WORKS OF OTHER ITALIAN ARCHITECTS: A. ELEMENTARY SCHOOL „A. CIPPICO“, GIULIO MERCURIO, 1931-1936, 2 MIHOVILA PAVLINOVICA ST.; B. RESIDENTIAL BUILDING FOR TOWN OFFICIALS, GIOVANI DRIOLI, 1935-1936, KRALJA DMITRA ZVONIMIRA ST.; C. ZERAUSCHEK HOTEL (NOWADAYS COFFEE HOUSE CENTRAL), UMBERTO NORDIO, 1937-1939, 1 SIROKA ST.; D. HOUSING COMPLEX ON THE PENINSULA, 1931-1939; E. RESIDENTIAL BUILDINGS IN JAZINE COVE, UNKNOWN ATTRIBUTION, AROUND 1937, 3-9 ZRINSKO-FRANKOPANSKA ST.; F. APARTMENT BUILDINGS, FORMER COMPLEX „C. CIANO“, GIOVANI DRIOLI, 1938-1942, ZRINSKO-FRANKOPANSKA ST. AND EUGENA KVATERNIKA ST.; G. FORMER PUPPET THEATRE, I.E. ORIGINALLY CASA DELL'ONB, FRANCESCO MANSUTTI AND GINO MIOZZO, 1933-1936, OBALA KRALJA TOMISLAVA; H. „ZERAUSCHEK“ APARTMENT BUILDING, UNKNOWN ATTRIBUTION, 1937-1939, OBALA KNEZA BRANIMIRA; I. „RADULIĆ“ APARTMENT BUILDING, VINCENZO MILLIĆ, 1940-1942, STJEPANA RADICA ST. AND RIKARDA KATALINICA JERETOVA ST.; J. APARTMENT BUILDING COMPLEX „LUXARDO“, UMBERTO NORDIO, 1936-1940; K. TOWN HALL AND „PARAVIA“ LIBRARY, VINCENZO FASOLO AND ETTORE VACCHI, 1932-1936, 1 NARODNI TRG (SQ.); L. BRIDGE OVER JAZINE COVE, UNKNOWN ATTRIBUTION, 1926-1929; M. „PELLICETTI“ APARTMENT BUILDING, UNKNOWN ATTRIBUTION, 1942-1943, OBALA KRALJA TOMISLAVA AND BARTULA KASIĆA ST.

DRAŽEN ARBUTINA

TEHNIČKO VELEUČILIŠTE U ZAGREBU, GRADITELJSKI ODJEL
HR – 10000 ZAGREB, AV. V. HOLJEVCA 15

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 72.038.1(497.5 ZADAR)“19”

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 19. 5. 2012. / 10. 12. 2012.

POLYTECHNIC OF ZAGREB, UNDERGRADUATE PROFESSIONAL STUDY IN CIVIL ENGINEERING
HR – 10000 ZAGREB, AV. V. HOLJEVCA 15

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 72.038.1(497.5 ZADAR)“19”

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 19. 5. 2012. / 10. 12. 2012.

TALIJANSKI ARHITEKTI AMEDEO LUCCICHENTI I VINCENZO MONACO – OPUS U HRVATSKOJ

ARCHITECTURAL WORK OF ITALIAN ARCHITECTS AMEDEO LUCCICHENTI AND VINCENZO MONACO IN CROATIA

HRVATSKA ARHITEKTURA
LUCCICHENTI, AMEDEO
MODERNA ARHITEKTURA
MONACO, VINCENZO
TALIJANSKA ARHITEKTURA

CROATIAN ARCHITECTURE
LUCCICHENTI, AMEDEO
MODERN ARCHITECTURE
MONACO, VINCENZO
ITALIAN ARCHITECTURE

Prikaz opusa talijanskih arhitekata Luccichentija i Monaca u razdoblju od 1941. do 1943. god. na tlu Hrvatske. Prezentirane gradnje u Zadru (*Case minime*, *Genio Civile*) i Trogiru (*Case minime*), te projekti u Zadru (palaca I.N.A., zgrada financijske policije, ribarnica) ili na Korčuli (zgrada bolnice), definiraju potrebu valorizacije i zaštite arhitekture nastale za vrijeme svih političkih režima kao povijesnog i kulturološkog dokumenta, ali uz nužnu potpunu obradu umjetničkog, društvenog i političkog konteksta.

This paper presents the works of the Italian architects Luccichenti and Monaco between 1941 and 1943 in Croatia. The selected buildings in Zadar (*Case minime*, *Genio Civile*) and Trogir (*Case minime*) as well as other projects in Zadar (I.N.A. palace, financial police building, fishmarket) and on Korčula island (hospital building) underline the need for an evaluation and protection of the architectural works as historic and cultural monuments built under various political regimes.

UVOD

INTRODUCTION

Prilikom razmatranja arhitektonskog opusa stvorenog u bilo kojoj društvenoj strukturi, posebice u onoj snažnoga političkog biljeva, teško je za pojedinačne nacionalne subjektivite prihvatiti razdoblja ili sustave koji nose negativne konotacije. Zadar – kao grad koji je u svojoj povijesti bio predmetom političkih kontroverzi i ekstremnih povijesnih događaja, upravo temeljem i danas zanimljivih i upečatljivih arhitektonskih ostvarenja nastalih za talijanske vlasti – predstavlja izazov za prezentaciju, obradu i definiranje potencijalne zaštite arhitektonskog naslijeđa. Stoga je nužno obraditi sva razdoblja u razvoju grada i njegovih arhitektonskih ostvarenja gledajući na povijest integralno, kako bi se grad mogao razumjeti promatrajući sve segmente, pozitivne i negativne – bez razlike, kako za prostor tako i za pojedince i društvene skupine u njemu i oko njega.

U slučaju Zadra i talijanske arhitekture druge četvrtine 20. stoljeća¹ (preciznije do kraja 1944. godine) te odnosa spram povijesnoga grada, njegova razvoja, pa i suvremenosti uopće, zanimljivo je promatrati zahtjeve tada postavljene arhitekturi u specifičnome političkom kontekstu. Odgovor arhitekata i karakter njihovih djela zanimljivi su za dokumentiranje i procjenu utjecaja politike na kreativnost i karakter arhitekture, gdje je dokumentiranje povjesničarski posao, no prepoznavanje osobitosti određenih ostvarenja, te posebice njihova utjecaja na grad kao so-

cijalnu i fizičku strukturu, značajnije je od pukog registriranja i katalogiziranja jer osigurava mogućnosti za čitanje potpune slike o nekom prostoru, gdje je i kataloški registar početak bez kojeg nema nadgradnje.²

Cilj je članka prezentirati autore i djela u specifičnome političkom kontekstu projektantskog djelovanja u Zadru tijekom talijanske vlasti između dva svjetska rata, koji su za hrvatsku arhitektonsku povijest bili potpuno nepoznati. Na Monacova i Luccichentijeva ostvarenja nisu se javno referirali projektanti tijekom obnove ratom porušenoga Zadra nakon 1945. godine, ali ona su se uklapala u tadašnji, ali i sadašnji arhitektonski kontekst Zadra bez ikakva odmak, dapače – u prvim su poslijeratnim godinama bila izraziti, no nepriznat materijalni stožer obnove grada. Nestankom fašističkog režima upravo ta djela ostaju kao materijalni tragovi arhitekture izuzetno dobro uklopljene u modernističke postulate i novoga (komunističkog/socijalističkog) režima, ali i ekstaze hrvatskoga nacionalnog oslobođenja i ujedinjenja, koja se materijalizira u procesu obnove grada Zadra.

U tom su kontekstu projekti Amedea Luccichentija i Vincenza Monaca u Zadru ostali kao interesantan nepatvoreni trag političke prošlosti, apsurdno dobro uklopljeni u novu političku sadašnjost i njene arhitektonske manifestacije, danas ugroženu općim terorom profita, a ne bilo kakvim političkim idealizmom.

Arhitektura mnogo (ali ne sve³) duguje svojim autorima, gdje njihovo osobno stajalište i utjecaj ne mora, no svakako može korespon-

¹ ARBUTINA, 1997.

² Članak je dio autorovih istraživanja završenih obranom disertacije 2009. godine na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr.sc. Ivana Jurasca.

³ Arhitekturu mnogi promatraju kao izoliran akt kreativna pojedinca i često ju žele idealizirati kao model umjetničkog stvaranja koji ograničenja ima samo u limitima kreatorove imaginacije ili intelekta, no, nažalost, arhitektura ovisi o mnogo toga što takav idealistički pristup često zanemaruje. Tehnički, tehnološki, financijski, općedruštveni ili tek parcijalni politički kontekst u punoj mjeri utječu na arhitekta i arhitekturu koju stvara. Utjecaj pojedinaca koji imaju određene poluge moći (političke, ekonomske ili društvene) često je i značajniji od onih općih uvjeta u kojima bi arhitektura trebala biti stvarana, tako da ti često nevidljivi, a posve limitirajući čimbenici utječu na arhitekta stvaraooca onoliko koliko se iz realiziranoga arhitektonskog djela ne može isčitati.

⁴ ARBUTINA, 2001.b

⁵ V. Fasolo rođen je u Splitu 1885., a diplomu građevinskog inženjera prima 1909. g. Suraduje s G. Giovannonijem, sudjeluje u osnivanju prvog studija arhitekture u Italiji (Scuola di Architettura di Roma, tj. danas najstariji arhitektonski fakultet u Italiji) i na njemu utemeljuje katedru za povijest arhitekture. Nosi i titulu *architetto della Fabbrica di S. Pietro*, koju su uz Michelangela Buonarrotija imali mnogi značajni graditelji zadušeni za izgradnju, uređenje ili održavanje bazilike sv. Petra u Rimu. U Zadru, u njegovu projektu komunalne palače na Narodnom trgu i danas je gradska uprava. [ARBUTINA, 2009: 40-43]

dirati s društvenim (ekonomskim ili političkim) okolnostima u kojima djeluju. U slučaju Amedea Luccichentija i Vincenza Monaca arhitektonski opus u Hrvatskoj govori osim o arhitektonskoj kreaciji svakako i o svim tim okolnostima te odnosima u kojima nastaje specifična i izuzetno kontekstualno kompleksna arhitektura.

ARHITEKTONSKA SUVREMENOST U KONTEKSTU ZADRA

ARCHITECTURAL MODERNITY IN THE CONTEXT OF ZADAR

U slučaju Zadra pojava i za današnje vrijeme suvremene arhitekture upravo je vezana za razdoblje talijanske vlasti u gradu.⁴ Tada se počinje u Zadru realizirati arhitektura koja je razvijala funkcionalistički pristup projektiranju prostora te minimalistički odnos spram dekoracije, kao i čiste geometrijski pravilne forme, a bez robovanja povijesnim stilskim kanonima. U kontekstu pojave upravo te arhitekture projektirani su, a neki u njemu i realizirani, radovi talijanskih arhitekata tada mlade generacije – Amedea Luccichentija i Vincenza Monaca, kojih se utjecaj na grad i odnos prema gradskoj strukturi primjećivao značajno i nakon nestanka neželjenoga političkog režima te njegova eksplicitno negativnoga političkog konteksta. U mnoštvu građe unutar zbirke Državnog arhiva u Zadru sačuvani su nacrti zgrada koje su projektirali Vincenzo Fasolo⁵, Umberto Nordio, Amedeo Luccichenti i Vincenzo Monaco, koji su u tali-

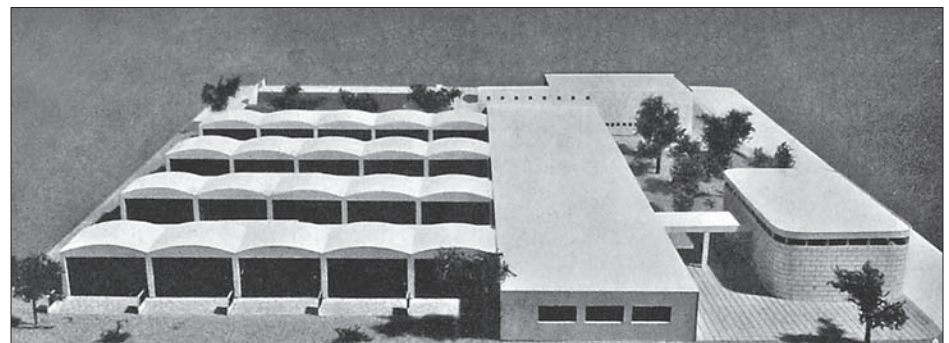
SL. 2. VILLA PETACCI (SRUŠENA), VIA DELLA CAMILLUCCIA, RIM, 1938.-1939., CRTEZ
FIG. 2. PETACCI VILLA (DEMOLISHED), VIA DELLA CAMILLUCCIA, ROME, 1938-1939, DRAWING

janskoj arhitekturi u razdoblju između dva svjetska rata vrlo cijenjena imena. Mada poznati i priznati prije Drugoga svjetskog rata u svojoj lokalnoj talijanskoj sredini, kao što je slučaj s Umbertom Nordiom⁶ u slučaju Trsta, ili u kontekstu sire talijanske arhitekture prije Drugoga svjetskog rata, gdje su značajan status imali tada mladi Luccichenti i Monaco, u širem europskom kontekstu, posebice onomu vezanom za hrvatski opus talijanske arhitekture – oni su svi ostali u mnogome nepoznanica.

Dvojica arhitekata koji su posljednjih godina fašističke vlasti doživjeli značajne pohvale u tekstovima Agnoldomenica Pice i Giuseppea Pagana, a u godinama nakon Drugoga svjetskog rata bili su prisutni u talijanskoj praksi, posebice u Rimu i njegovoj okolici, nemaju svepoznatu i prihvaćenu karizmu. Monaco i Luccichenti tako su i za dobar dio talijanske arhitektonske povijesti, te posebice arhitektonske kritike, bili tek male crtice uz neka od i danas zvučnih imena talijanske arhitekture, kao što je npr. Adalberto Libera.⁷

Projekti koje ovi arhitekti stvaraju za Zadar dio su znakovitih i u svakom kontekstu značajnih promjena u gradskoj strukturi. Suvremena transformacija grada⁸ započeta je radom lokalnih projektanata, kao što su Giovanni Drioli⁹, Ercole Maticich¹⁰, Vincenzo Millich¹¹, Giuseppe Mazzoni¹², Sergio Spirito, Riccardo Formichi. Uz lokalne projektante u Zadru djeluju i tada cijenjeni talijanski arhitekti, kao što su Paolo Rossi de Paoli, France-

SL. 3. PROJEKT SKOLE – GROTTAFERRATA, FOTOGRAFIJA MAKETE
FIG. 3. DESIGN FOR A SCHOOL – GROTTAFERRATA, SCALE MODEL PHOTOGRAPH

6 U. Nordio (s V. Frandolijem) projektira 1939. neboder na Korzu u Rijeci, po kojem je u Hrvatskoj poznat. No, manje je poznato da u Zadru projektira sljedeće zgrade: višestambena zgrada Luxardo uz Strossmayerovu i Velebitsku ulicu, 1936.; višestambena zgrada Luxardo uz Velebitsku ulicu, 1937.; Hotel Zerauscheck (danas kavana „Central“), 1937./38. u Širokoj ulici; zgrada braca Luxardo između Ulica Stjepana Radica i Ulice Franje Tuđmana, 1938. godine. [ARBUTINA, 2009.]

7 Kao dio tima, Luccichenti i Monaco sudjeluju uz Adalberta Liberu u realizaciji projekata Olimpijskog sela za XVII. olimpijske igre novoga doba 1960. u Rimu.

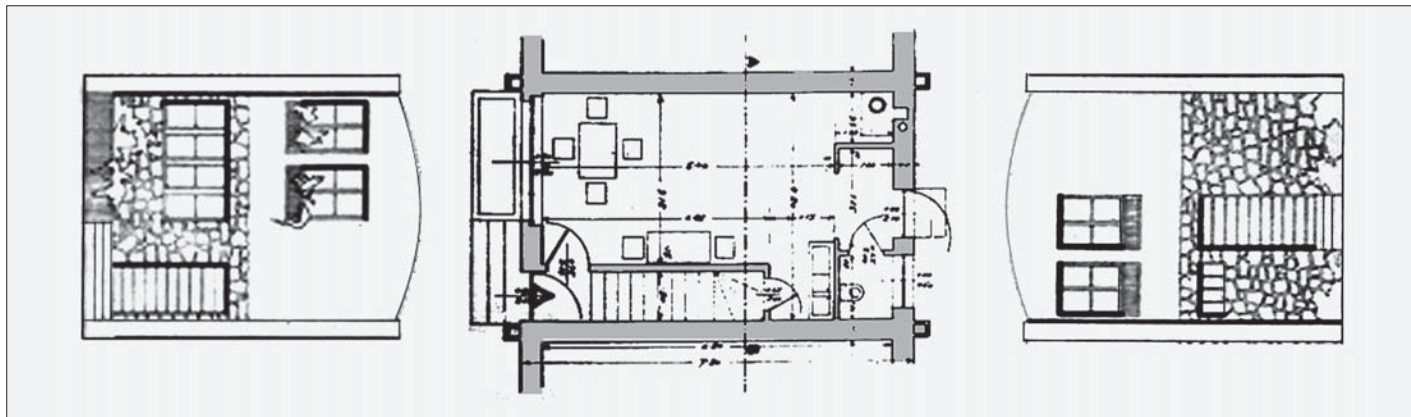
8 ARBUTINA, 2000.

9 G. Drioli projektira u Zadru stambenu zgradu za gradske službenike u Ulici kralja Dmitra Zvonimira, 1935.; kucu „Fabiani“ uz Liburnsku obalu, 1936.; višestambene kuce „C. Ciano“, tj. sklop kuca uz ugao Ulice Eugena Kvaternika i Zrinsko-Frankopanske ulice, 1937.; višestambenu kucu F. Drioli Salgheti na Bedemima zadarskih pobuna 2, 1938.; kucu „Courir“ uz Obalu kneza Trpimira, 1938. godine. [ARBUTINA, 2009.]

10 E. Maticich projektirao je stambenu zgradu „Belich-Rubcich-Bettiza“ u Ulici Josipa Jurja Strossmayera 6, 1934.; kucu „Medin“ na Obali kneza Trpimira, 1939.

11 V. Millich: Inchiostri na uglu Obale kneza Trpimira i Ulice Josipa Runjanina, 1935.; stambenu zgradu „TOLJA“ na raskrižju Ulice Stjepana Radica i Obale kneza Branimira, 1938./39.; kucu Radulic na križanju ulica Stjepana Radica i Rikarda Katalinica Jeretova, 1940. [ARBUTINA, 2009.]

12 G. Mazzoni: stambenu zgradu Andrović na Obali kneza Trpimira, 1935.; upravnu zgradu tvornice „SAPRI“, 1940. [ARBUTINA, 2009.]

SL. 4. ZADAR, CASE MINIME, TLOCRT PRIZEMLJA, ISTOČNO I ZAPADNO PROČELJE, 1941.-1943.

FIG. 4. ZADAR, CASE MINIME, GROUND-FLOOR PLAN, EAST AND WEST-FACING FACADES, 1941-1943

sco Mansutti, Gino Miozzo¹³ i Umberto Nordio. Rezultate tog angažmana nužno je promatrati i u svjetlu drugih realiziranih zahvata toga doba unutar današnjih granica Hrvatske, kao što su Ubli¹⁴, Raša¹⁵ ili Podlabin, kojih je modernistički pristup arhitekturi i urbanizmu dao značajan obol i današnjem razvoju arhitekture u Hrvatskoj.

A. LUCCICENTI I V. MONACO – PRILOZI ZA BIOGRAFIJU

A. LUCCICENTI AND V. MONACO – CONTRIBUTIONS TO BIOGRAPHIES

Amedeo Luccicenti talijanski je arhitekt rođen 1907. godine u Isola del Liri, dok je Vincenzo Monaco rođen u Rimu 1911. godine. Obojica su diplomirala na Scuola Superiore di Architettura u Rimu 1934. godine, gdje je i stvorena osnova njihova budućega zajedničkog dugogodišnjeg rada. Do početka 1941. godine¹⁶ njihov je najznačajniji projekt (Sl. 2.) vila za obitelj Petacci u Rimu na Via della Camilluccia¹⁷, ali pripremaju i postav na jednoj od mnogih izložbi koje organizira tadašnji fašistički režim (Padiglione dei materiali ferrosi alla Mostra autarchica del minerale u Rimu 1938. godine). Kao vrijedan i značajan projekt posebno je publiciran projekt škole iz 1939./40. godine u Grottaferrati. Od 1941. do 1943. godine Luccicenti boravi u Zadru, gdje na poziv tadašnjega talijanskog guvernera G. Bastianinija projektira (no uvijek s Monacom kao partnerom) cijeli niz ostvarenja, koja i jesu predmetom ovoga članka.¹⁸ Monaco i Luccicenti bili su arhitekti koji svoj rad nisu temeljili na banalnom podilaženju režimskim očekivanjima¹⁹, mada su s režimom bili povezani i protežirani još od profesionalnih početaka.²⁰ Oni su pokušavali modernom sintezom redefinirati pojedine prostorne zadace i projektantski istraživati unutar estetski izrazito progresivnih tendencija modernističke arhitekture.

U trenutku kada se moderna arhitektura ustolčila na način koji joj je priskrbio visoko-

etabriranu promociju izložbom u Milanu, gdje je prezentirano mnogo dobrih primjera tada recentne talijanske arhitektonske prakse, Luccicentija i Monaca nije bilo među odabranima, pa u publikaciji koju 1935. godine priprema Agnoldomenico Pica nema radova niti biografija dvojice tada mladih arhitekata. U knjizi koja 1941. godine programski nasljeđuje katalog Milanskog trijenala, uz njihove je biografije reproduciran i projekt za školu u Grottaferrati²¹ kao djelo socijalno svjesnih i modernistički angažiranih arhitekata (Sl. 3.). Svoju poziciju oni grade projektom vile za plemićku obitelj Petacci već 1938. godine, koji ne govori samo o njima već i o tadašnjemu talijanskom društvu jer je tada priznata i poznata plemićka obitelj²² naručila za svoju raskošnu rezidenciju djelo koje nije ni prostornom dispozicijom ni elementima estetske definicije bilo nimalo podložno mnogim povijesnim arhitektonskim arhetipovima. Projekt je određena potvrda samosvijesti najelit-

SL. 5. ZADAR, CASE MINIME, FOTOGRAFIJA DANAŠNJEG STANJA

FIG. 5. ZADAR, CASE MINIME, PRESENT CONDITION, PHOTOGRAPH

¹³ F. Mansutti i G. Miozzo: Casa dell'ONB, 1933., uz uvalu Jazine. [ARBUTINA, 2009.]

¹⁴ KARAC, JAKŠIĆ, PALINIĆ, 2009.

¹⁵ RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2000.

¹⁶ Kratka biografska crtica o Monacu i Luccicentiju objavljena je u knjizi *Architettura moderna in Italia*, 1941. godine uz projekt škole u Grottaferrati.

¹⁷ Projekt vile za obitelj Petacci plod je dugogodišnjeg prijateljstva Luccicentija i Clarette Petacci. Vila je srušena 1975. i na njenu je mjestu sagrađen sklop Irackog veleposlanstva, a dio nekadašnje cestice nestao je i prilikom proširenja gradskih prometnica.

¹⁸ Luccicenti i Monaco zajednički rade do Luccicentijeve smrti 1963. godine. U poslijeratnom razdoblju zajednički stvaraju: terminal „Leonardo da Vinci“ u zračnoj luci Fiumicino (1952.-1957.); projekte manjih stambenih zgrada: via San Valentino (1948.-1950.), via Crescenziano (1952.); uredsku zgradu na Corso d'Italia (1952.), te kao dio tima realiziraju Villaggio olimpico – Olimpijsko selo (1957.-1960.). Monaco nastavlja arhitektonsku praksu nakon 1963. samostalno ili u partnerstvu s drugim arhitektima do svoje smrti 1969., do kada realizira: sjedište SIAE u Viale dell'Arte (1965.), Palazzo della Tecnica all'Eur (1965.), Palazzo della Confindustria all'Eur (1968.), Hotel Jolly na Corso d'Italia (zapocet 1968., dovršen 1971. u partnerstvu s E. Monacom).

¹⁹ U slučaju talijanske arhitekture i ta režimska očekivanja bila su ambivalentna i nisu se odricala niti kla-

nijeg dijela tadašnjega talijanskog društva, koje se bilo spremno okrenuti avangardnim stremjenjima unutar arhitektonske prakse i tamo potražiti nov izričaj njihova posebnoga socijalnog statusa. Taj je slučaj i jedan od primjera estetske ambivalentnosti tadašnjega talijanskog rezima koji je unutar svojih redova imao ljude spremne upustiti se hrabro u prostorni, estetski i u konačnici arhitektonski eksperiment.²³

Projekt luksuzne vile bio je ulaznica za visoko društvo i način da se ostvari društveni utjecaj, no taj projekt ni tada nije bio način da se bude javno priznat od struke, tako da je A. Pica za uvrštavanje u svoje novo izdanje odabrao Monacov i Luccichentijev projekt škole u Grottaferrati. Prezentacija projekta škole, u knjizi koja nam daje finalni presjek talijanske arhitekture između dva svjetska rata, osigurala je projektantima i stručnu karizmu koja u ratnim godinama, uz njihove socijalne kontakte, omogućava djelovanje do granica grada Zadra.

A. LUCCICENTI I V. MONACO – ZADARSKI OPUS

ARCHITECTURAL WORKS OF A. LUCCICENTI AND V. MONACO IN ZADAR

Promatrajući arhitektonska ostvarenja u jednom gradu, zaokruživši ih i sistematiziravši unutar određenog razdoblja, otkrit ćemo da se često ponavljaju imena arhitekata pri definiciji karakterističnih ostvarenja, posebice na onima koja imaju gotovo simboličku snagu unutar promatranog opusa. Unutar arhitekture Zadra između dva svjetska rata, pa i

sicističkih ili historicističkih, ili pak izrazito modernističkih izričaja, već su fluktuirala između njih gotovo kao izraz podilaženja pojedinačnim osobnostima arhitekata, a ne uniformiranju cjelokupnoga arhitektonskog rada.

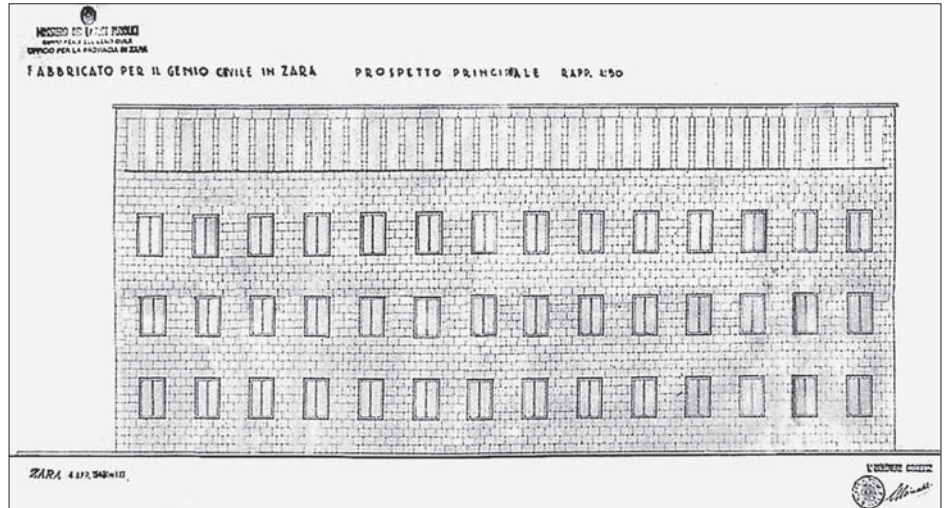
20 Protekciju i poseban projektantski status Luccicenti i Monaco uživali su posebice zaslugom Clarette Petacci te njenom posebnom i nadasve prisnom odnosu s Mussolinijem (s kojim je i okončala život 1945. godine), a Luccicenti je bio Clarettin osobni prijatelj od najranije mladosti.

21 Projektom škole u Grottaferrati definirana je uporaba armiranobetonskih ploča u obliku plitkih svodova te njihovo repetitivno nizanje nad svakom od učionica na način koji postlje arhitekti primjenjuju i na projektu Casa minima u Zadru.

22 Ime obitelji Petacci veže se za Benita Mussolinija imenom Clarette Petacci i time značajno redefinira kontekst tadašnje talijanske društvene klime, u kojem tada mladi arhitekti svojim projektom ulaze u krugove oko nosilaca vlasti pa je njihovo djelo postalo nehotičnim simbolom jednog vremena i režima.

23 Time je razumljiviji niz Terragnijevih 'režimskih' ostvarenja koja su svojim beskompromisnim modernizmom uvelike unosila zabunu u onodobnu arhitektonsku teoriju i njene političke diskurse.

24 Vodič po arhitekturi *Friuli Venezia Giulia* tek ovlaš spominje pozitivan komentar Pagana na projekte Luccicentija i Monaca. [*** 1992: 112-113]

nakon početka Drugoga svjetskog rata, izgrađene su kuće koje obilježavaju etabliranje moderne arhitekture u gradu koji je dugo vremena tome pružao otpor. Danas bismo vidjele Zadra s kraja tridesetih i početka četrdesetih godina 20. stoljeća metaforički mogli opisati utjecajem bezimnih i bezličnih arhitekata, gotovo nalik duhovima koji lebde oko ili iznad grada, a njihov se utjecaj na materijalni svijet ne primjećuje unatoč nezanimljivim dimenzijama arhitektonskih artefakata koje su za sobom ostavili.

Cijela povijest nastanka tadašnje arhitekture u Zadru tek stidljivo spominje imena Vincenza Monaca i Amedea Luccicentija, i to ovlaš, kao malu crticu u talijanskoj arhitektonskoj publicistici²⁴, dok se u Hrvatskoj publicistici o njima ne može naci ništa jer se talijanska arhitektura u razdoblju između dva svjetska rata počela u Hrvatskoj proučavati tek prije petnaestak godina. Unatoč univerzalnoj potrebi prezentacije razvoja Zadra kao vrijedne urbane cjeline u svim svojim mijenama i svim mogućim političkim okolnostima, odnos prema razdoblju između dva svjetska rata često je jednako ignorantski i autističan u talijanskoj i hrvatskoj publicistici, bez razlike. Arhitektura kao politički itekako ovisna disciplina nije bila pošteđena takvih, realno nezrelih političkih stajališta pa je svaki pokušaj da se situacija rasvijetli doživljavao kao nepotreban, uz indirektni i autocenzurni imperativ. Tako su paušalne i generalne ocjene bile nešto što je vrijedilo truda na pola do jedne kartice teksta, ali bez ulazanja u dubinu građe ili izvlačenje detalja iz globalne slike o vremenu i gradu. Takav je odnos vrijedio za sve arhitekate razdoblja između dva svjetska rata koji su radili u Zadru. U trenutku kad se polako počinju razmicati slojevi prašine s dokumenata, količina i sporadična prezentnost građe te crtice koje se pojavljuju bez sistematičke otkrivaju imena Vincenza Monaca i Ame-

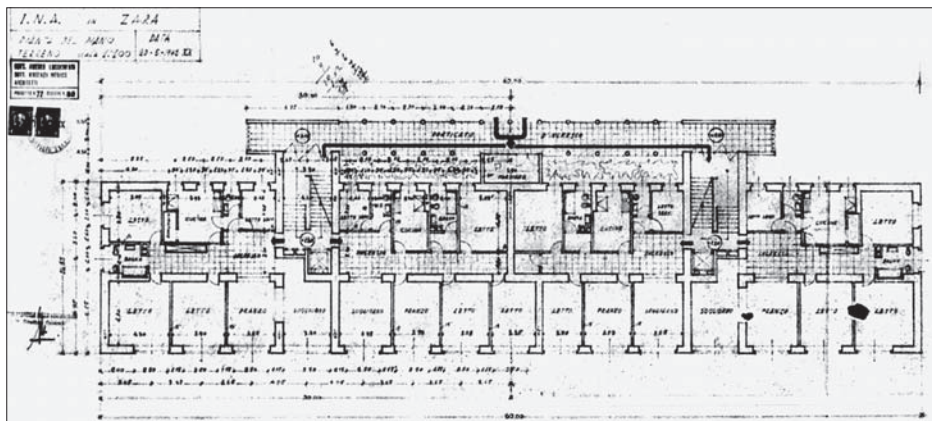
SL. 6. ZADAR, GENIO CIVILE, DANAS ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO, IZVORNI NACRT PROCELJA OKRENUTOG MORU, 1941.-1943.

FIG. 6. ZADAR, GENIO CIVILE, NOWADAYS INSTITUTE OF PUBLIC HEALTH, ORIGINAL DRAWING OF THE SEA-FACING FACADE, 1941-1943

SL. 7. ZADAR, GENIO CIVILE, DANAS ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO 1941.-1943., FOTOGRAFIJA DANASNJEG STANJA PROCELJA ZGRADE OKRENUTOG MORU

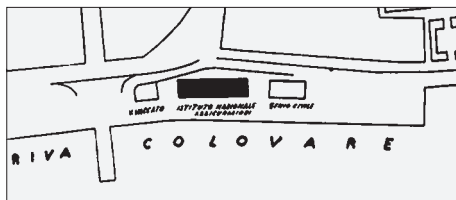
FIG. 7. ZADAR, GENIO CIVILE, NOWADAYS INSTITUTE OF PUBLIC HEALTH 1941-1943, PRESENT CONDITION OF THE SEA-FACING FACADE, PHOTOGRAPH

Sl. 8. ZADAR, PROJEKT STAMBENE ZGRADE – PALAČE I.N.A., TLOCRT PRIZEMLJA NA KOJEM SE ISTIČE NASLOV „PROGETTO PER LA COSTRUZIONE DEL PALAZZO DELL'ISTITUTO NAZIONALE ASSICURAZIONE IN ZARA”, 1942.

FIG. 8. ZADAR, DESIGN FOR THE RESIDENTIAL BUILDING – I.N.A. PALACE, GROUND-FLOOR PLAN FEATURING THE INSCRIPTION „PROGETTO PER LA COSTRUZIONE DEL PALAZZO DELL'ISTITUTO NAZIONALE ASSICURAZIONE IN ZARA”, 1942

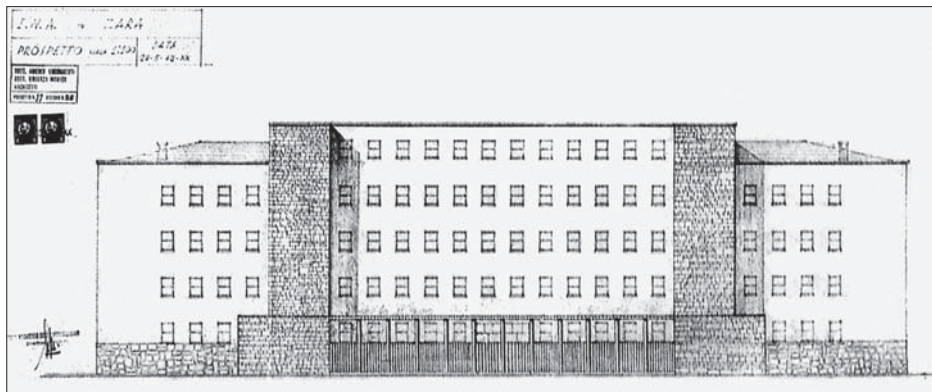

Sl. 9. ZADAR, PROJEKT STAMBENE ZGRADE – PALAČE I.N.A., POLOŽAJNI NACRT IZ SAČUVANE PROJEKTNE DOKUMENTACIJE, 1942.

FIG. 9. ZADAR, DESIGN FOR THE RESIDENTIAL BUILDING – I.N.A. PALACE, LAYOUT PLAN FROM THE PRESERVED DESIGN DOCUMENTS, 1942

Sl. 10. ZADAR, PROJEKT STAMBENE ZGRADE – PALAČE I.N.A., ULAZNO PROCELJE ZGRADE, 1942.

FIG. 10. ZADAR, DESIGN FOR THE RESIDENTIAL BUILDING – I.N.A. PALACE, ENTRY FACADE, 1942

dea Luccientija kao projektante o kojima se u gradu Zadru nakon ovih početnih istraživanja tek dade naslutiti zanimljiva priča o danima prije početka, ali i tijekom Drugoga svjetskog rata.

Osobna veza naručitelja i projektanata te socijalni status stvaraoca arhitekture danas je intrigantan kao i u prošlosti, a može nam objasniti mnogo, posebno ako analiziramo aktivnosti i rad ljudi u doba koje je samo po sebi puno kontroverza i napetosti. Tako je nakon gradnje vile za obitelj Petacci veza između arhitekata i naručitelja zasigurno osigurala da Luccientij i Monaco ne budu na bojištu²⁵, nego da se tijekom ratnih godina njihov rad osjeti u Zadru.²⁶

• **Niz socijalnih stanova – „Case minime”** (izvedba; Sl. 4., 5.) – Malene kuće sa socijalnim stanovima izgrađene su u današnjoj slijepoj Novogradiškoj ulici u razdoblju od 1941. do 1943. godine, a danas su skrivene novom visokom i dominantnom stambenom izgradnjom. Šest nizova stambenih jedinica smješteno je u prvi mah na samoj periferiji tadašnjega grada Zadra, tako da su stambene jedinice imale orijentaciju u smjeru istok-zapad. Nizovi su činili susjedstvo za koje je u projektima bilo predviđeno i uređenje maloga dječjeg igrališta s istočne strane.

Svaka od stambenih jedinica imala je vrt i predvrt gotovo jednake površine. Vrtovi svaka dva niza činili su onaj mirni dio maloga stambenog susjedstva, dok se u pojedinačne stambene jedinice ulazilo preko predvrta iz dviju pješačkih ulica i s rubnih površina cijeloga sklopa.²⁷ Svaka stambena jedinica definirana je prizemljem i katom. U prizemlju je prostor dnevnog boravka i s ulične strane malen ulazni prostor sa stubama za prvi kat, te sa strane vrta s jedne strane izlaza malen toalet, a s druge kuhinjska niša s uzidanim štednjakom i napom. Na kat su se pod betonskim svodom nalazile dvije malene spavaonice.

Dugo su Case minime bile zagonetka za povjesničare arhitekture,²⁸ budući da u dostupnim arhivskim podacima nije bio sačuvan bilo kakav podatak o autorima. Mada su prilikom elaboracije arhitekture grada Zadra Case minime redovito navodne kao značajan primjer zadarske stambene arhitekture, o autorima nije bilo nikakva spomena. U talijanskoj arhitektonskoj publicistici spominju se među projektima koje su za Zadar izradili Luccientij i Monaco i stambene zgrade, no njih je znatan broj u Zadru toga doba građen jednako anonimno, i to na nekoliko lokacija, pa sa sigurnošću nije bilo moguće atribuciju pripisati ovoj dvojici arhitekata. Među podacima Državnog arhiva u Zadru ne postoji nijedan nacrt Casa minima s Monacovim ili Luccientijevim potpisom, koji bi potvrdio atribucije za bilo koji Luccientijev ili Monacov zadarski projekt hvaljen u tekstovima Giuseppea Pagana²⁹, a tek se u dokumentima zadarskog ureda Genio Civile, koji izričito definiraju naloge za isplatu ili rekapituliraju potrošena sredstva za projektiranje³⁰, izričito spominju imena Monaca i Luccientija kao projektanata Casa minima, za koje su sačuvani

²⁵ Na bojište je otišao Terragni, ali se iz Sovjetskog Saveza vratio kao fizički i psihički slomljen čovjek. U sačuvanim skicama s bojista Terragni ocrta svu nesreću ratnih zbiljanja.

²⁶ U prvi mah obojica borave u Zadru (Hotel-Albergo Roma), no tijekom 1942. i 1943. u Zadru ostaje samo Luccientij, gdje sačuvanu korespondenciju s predstavnicima talijanske vlasti vodi sam Luccientij.

²⁷ Tako se u stambene jedinice naizmjenice ulazilo s istoka i zapada, ovisno o položaju predvrta pojedinačnoga stambenog niza.

²⁸ Tijekom početka inventarizacije zadarske arhitekture između dva svjetska rata projektanti Casa minima bili su misterij koji je rasvijetljen tek mnogostrukim analizama grada Državnog arhiva u Zadru, koja je na dopisima i dokumentima iznjedrila imena Monaca i Luccientija kao autora. [ARBUTINA, 2001.b]

²⁹ *** 1992: 112-113

³⁰ Točan popis projekata koje Luccientij i Monaco projektiraju u Zadru i Dalmaciji može se pratiti kroz izvješća talijanske administracije iz kolovoza 1943., sačuvanih u Državnom arhivu u Zadru uz djelomičnu dokumentaciju, tj. pisma s memorandumom zajedničkog ureda (u Rimu, 55 Piazza Vittorio Emanuele).

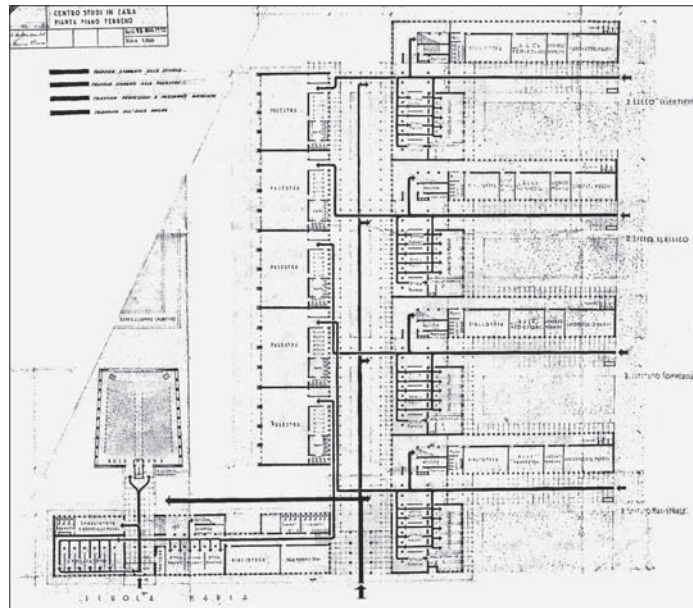

SL. 12. ZADAR, PROJEKT NOVOGA ŠKOLSKO-SVEUČILIŠNOG CENTRA („CENTRO STUDI IN ZARA“), AKSONOMETRIJSKI PRIKAZ SKLOPA, 1942.

FIG. 12. ZADAR, DESIGN FOR THE NEW SCHOOL AND UNIVERSITY CENTRE („CENTRO STUDI IN ZARA“), AXONOMETRIC PROJECTION, 1942

SL. 13. ZADAR, PROJEKT NOVOGA ŠKOLSKO-SVEUČILIŠNOG CENTRA („CENTRO STUDI IN ZARA“), TLOCRT PRIZEMLJA, 1942.

FIG. 13. ZADAR, DESIGN FOR THE NEW SCHOOL AND UNIVERSITY CENTRE („CENTRO STUDI IN ZARA“), GROUND-FLOOR PLAN, 1942

• **Stambena zgrada „I.N.A. in Zara”³⁵** (projekt; Sl. 8.-10.) – U cijelom nizu utopijskih planova talijanske vlasti tijekom ratnoga razdoblja (od 1941. do 1943.) žele pokrenuti i gradnju stambene zgrade sjevernije od realiziranog projekta *Genio Civile*³⁶, a sve kao dio istog projekta proširenja i uređenja morskog lica grada. Projektom koji Lucciccenti i Monaco datiraju 31. 12. 1941. godine bilo je predviđeno visoko prizemlje, tri pune stambene etaže i četvrta etaža djelomično pune visine, a djelomično projektirana tek kao tavanski prostor. Jednostavna pročelja s multiplicitiranim jednakim prozorskim otvorima naglasila bi simetriju i red, dok je jedini element koji bi na jadranskom suncu mogao povećati plastičnost pročelja bio niz balkona vezanih za svaku od prostorija okrenutih moru. Linearna dispozicija zgrade, dužine šezdeset metara, nije bila projektirana tako da u svojoj strukturi ima malene stanove, već su na svakoj od tri stambene etaže organizirana samo po četiri stana, tj. potpuno nezavisno po dva izuzetno prostrana stana po stubištu.

• **Zgrada financijske policije u Zadru – „Palazzo per gli Uffici Finanziari in Zara”** (projekt; Sl. 11.) – Na novoj rivi u Kolovarama Lucciccenti i Monaco projektiraju cijeli niz utopijsko velikih zahvata, gdje je zgrada financijske policije jedan u nizu takvih projekata. Zgrada koja je trebala poslužiti kao stožer financijske policije na vrhu je imala i luksuzan stan s pogledom na cijeli zadrski kanal te prostranu terasu na ploči iznad tipičnih uredskih etaža. U stan se osim stubištem, koje je bilo smješteno unutar jedne trećine tlocrta u malo izbačenom rizalitu, moglo uspjeti i osobnim dizalom što je bilo namijenjeno isključivo za ravnatelja, tj. visokog časnika te tadašnje

talijanske financijske službe. Kao i stambena zgrada za „Istituto Nazionale Assicurazione”, ova je uredska ‘palaca’ bila dugačka više od šezdeset metara, a na njezinu su se pročelju okrenutom moru kao osnovni motiv pravilno ponavljali prozorski otvori. Prvi projekt za zgradu predstavljen je 31. 12. 1941. godine, no nakon toga datuma nema znakova da su Lucciccenti i Monaco na njemu dalje radili³⁷, pa zgrada nikad nije realizirana.

• **Školski centar – „Centro studi in Zara”** (projekt; Sl. 12. i 13.) – Među projektima školskih zgrada tijekom talijanske vlasti simbolički je zasigurno najzanimljiviji projekt novoga školskog, tj. visokoškolskog centra. U 1942. godini, kad je rat bjesnio svijetom, intencija talijanskih vlasti da započne projekt izgradnje velikoga školskog sklopa bila je gotovo apsurdna utopija, ali, kao i u slučaju mnogih zadrskih projekata toga doba, sačuvano je iznimno malo dokumentacije. U Državnom arhivu u Zadru sačuvani su neki od nacrti i fotografije dijelova projekta koje potpisuju Monaco i Lucciccenti. U sačuvanim nacrtima razvidna je paviljonska struktura centra koji u obliku češlja organizira prostor-

³⁶ Danas je zgrada sjedište Zavoda za javno zdravstvo, no sagrađena je za tehnički ured tadašnjega talijanskog ministarstva za javne radove, tj. „Genio Civile”.

³⁷ Dokumentom iz kolovoza 1943. talijanska vlast rekapitulira rad privatnih projektanata u Dalmaciji, a prilično se oštro i u negativnom kontekstu spominje Lucciccenti i način na koji priređuje projekte, dobivene često temeljem osobnog angažmana talijanskoga guvernera G. Bastianinija. Njegov rad ne ocjenjuje se pozitivno i upravo odnos spram guvernera omogućio mu je, kako se čini, da mnoge projekte započne, za njih primi značajne svote novca, ali da ih nikada ne završi u skladu s očekivanjima nadležnih državnih ureda.

³⁸ Sportski centar, tj. Casa dell’ONB, djelo Francesca Mansuttija i Gina Miozze (1933.-1936.), iznad kojeg je

ne cjeline s bibliotekom, učionicama, kabinama, laboratorijima i predavaonicama, i to unutar četiri poprečna elementa, na tri etaže (prizemlje i dva kata), te u uzdužnom spojnom traktu, uz koji se u prizemlju paralelno dužoj osi razvija niz od pet dvorana, vježbaonica. Uz te su dijelove u zaglavnom segmentu organizirani prostori škole koja je definirana kao „Scuola Media”. Taj središnji dio imao je zaseban ulaz iz kojeg se pristupalo i pretprostoru velike predavaonice. U sklopu te cjeline također su organizirani uredi, biblioteka i prostori učionica.

Zanimljivost cijelog sklopa je njegova funkcionalna struktura, gdje je svaki od elemenata češlja imao posebnu funkciju. Tako je jedan dio po dio imao sljedeće namjene: Reale liceo scientifico (viša tehnička gimnazija), Reale liceo classico (viša klasična gimnazija), Reale istituto commerciale (viša trgovačka škola), Reale istituto magistrale (viša pedagoška škola), Scuola Media – u zaglavnom dijelu sklopa (niza srednja škola). Projektom je bilo predviđeno da svaka od škola može unutar sklopa funkcionirati gotovo nezavisno, no unatoč tome definiran je prostor zajedničkoga reprezentativnog ulaza u dužoj osi. Glavni ulaz definiran je trobrodnom strukturom trijema, iznad čije su tlocrtne površine razvijene etaže. Iz tog se prostora trebalo pristupiti svakomu od segmenata sklopa; najbliža je bila Scuola Media, dok se hodnikom uzduž longitudinalne osi pristupalo ostalim školama, kao dijelovima centra.

Sklop je planiran između današnje Ulice kralja Dmitra Zvonimira i Ulice Ravnice u neposrednoj blizini sportskog centra,³⁸ kojeg je izgradnja u trenutku projektiranja školskog centra u znatnoj mjeri bila završena. Pozicioniranje sklopa na prostor u blizini uvala Jazine imalo je višestruko značenje, gdje je važno spomenuti prenošenje suvremenih gradskih funkcija izvan obuhvata srednjovjekovnih zidina kao početak preobrazbe tadašnjih gradskih suburbija u integralni dio urbane strukture.

• **Ribarnica u uvali Foša – „Nuova Pescheria”** (projekt; Sl. 14.-16.) – Jedan od Monacovih i Luccichentijevih projekata, danas poznatih tek preko fotografija izvornih nacrti³⁹,

otvorenog stadiona podignuta današnja sportska dvorana Jazine. [ARBUTINA, 2001.b; ARBUTINA, 2009.]

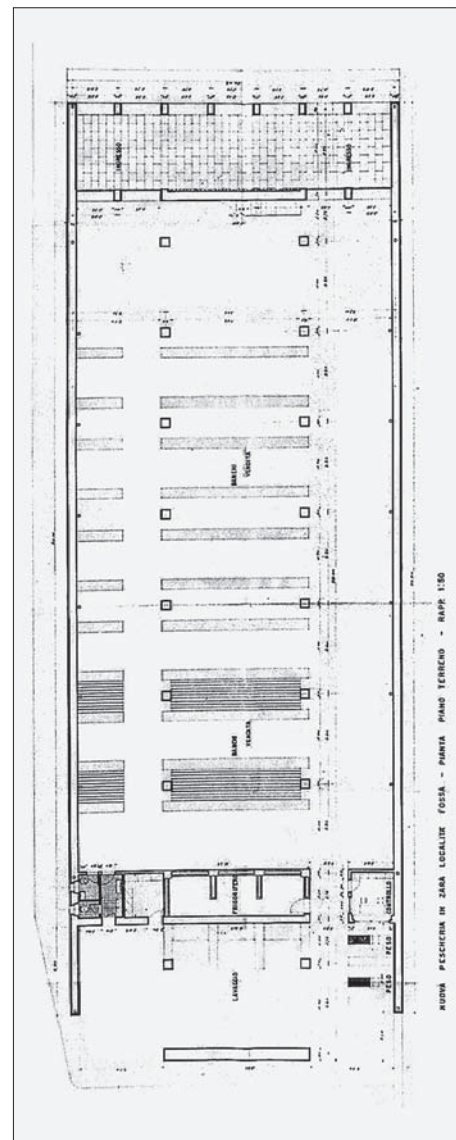
39 Fotografije projekta priključene su jednom od dopisa pa su na taj način sačuvane u arhivu, a spominje se projekt i u izvješću iz kolovoza 1943. s pregledom svih projektantskih aktivnosti na području Dalmacije (te djelomično Crne Gore, tj. Kotora i Boke kotorske).

40 Gabariti i prostorna dispozicija nove ribarnice u osnovi korespondiraju s tada postojećom zgradom po volumenskoj i tlocrtnoj dispoziciji. Jednostavno i čisto oblikovanje lišeno povijesnih dekoracija značajno razlikuje novi projekt od i danas postojeće zgrade (na poluotoku je u njoj carinska uprava).

jest i onaj za novu gradsku ribarnicu u uvali Foša iz 1942. godine, zasad nepoznata točnog položaja. Projekt je zanimljiv poradi dviju važnih činjenica. Prva je ona da se u gradu pojavila svijest o potrebi modernizacije postojećih urbanih sadržaja, gdje je postojeća gradska ribarnica u prvim naletima Drugoga svjetskog rata bila oštećena bombardiranjem, pa je za nju neminovno bio vezan neki građevni zahvat, no druga je činjenica kudikamo važnija jer predstavlja razvoj svijesti o nužnom premještanju gradskih funkcija s poluotoka i aktiviranju prostora izvan povijesnih gradskih zidina. Ideja osuvremenjivanja gradskih sadržaja i funkcija u Zadru snažna je od trenutka kad se pristupilo izradi regulatornog plana, u kojem se izvan zidina predviđa puna urbanizacija i razvoj niza gradskih sadržaja.

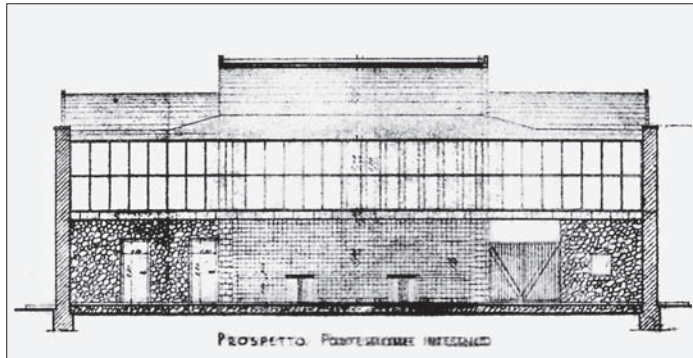
Projektom nove ribarnice predviđena je jednostavna hala koja unutar osnovnih pravocrtnih gabarita⁴⁰ prima tek jednu specifičnu, no za grad na moru izuzetno značajnu, funkciju trgovanja ribom. Trobrodna struktura trzne hale naglašena je definicijom dvaju redova stupova unutar pravokutnog tlocrta, gdje presjek na moderniji način varira bazilikalnu koncepciju osvjetljenja unutrašnjosti, slično kao i na postojećoj ribarnici. Ono što oba projekta razlikuje, osim vremenske distance tek nešto duže od desetljeća, jest činjenica da eksplicitna dekorativnost starije zgrade (historicističke profilacije i historicistička scenografija) inače moderne te jednostavne čelične i zidane konstrukcije) biva u novom projektu zamijenjena dekorativnošću strukture zida obloženog kamenom, koji je trebao biti vidljiv sa svih strana. Vizualna ekspresija kamena tako je projektom zamijenila ekspresiju historicističke dekoracije na staroj ribarnici, gdje se iz sačuvanih reprodukcija nacrti vidi različita struktura slojeva kamenog zida, koja se mijenja od pravilne ortogonalne strukture klesanaca do nepravilnih rubova neobrađenih kamenih blokova.

• **Drugi zadarski projekti** – Luccicenti i Monaco su tijekom Luccichentijeva boravka u Zadru prema dostupnim dokumentima radili i na nizu drugih projekata, od kojih se izrijeekom spominju sljedeći: zasigurno neizvedeni projekt dječjeg vrtića „Asilo” Infantile”; vjerojatno neizvedeni projekt uređenja Arsenala „Progetto do adattamento dell’edificio ex Arsenale Veneto”; Sjedište talijanske uprave za Dalmaciju „Villa Millo – sede del Governo della Dalmazia”, gdje su radovi izvođeni, ali njihov karakter i angažman Monaco i Luccichentija zasad su nepoznati. Na izravni poziv guvernera Bastianinija, a tijekom svoga boravka u Zadru od 1941. do 1943. godine Luccicenti je za zajednički ured s Monaco radio i na nizu projekata, ali, nažalost, nisu sačuvani nikakvi nacrti. O njima se može nešto saznati tek iz dopisivanja Luccichentija i nadležnih talijanskih državnih službi ili preko izvjesca iz

Sl. 14. ZADAR, PROJEKT NOVE RIBARNICE U UVALI FOŠA, TLOCRT, 1942.

FIG. 14. ZADAR, DESIGN FOR THE NEW FISHMARKET IN FOŠA COVE, PLAN, 1942

Sl. 15. ZADAR, PROJEKT NOVE RIBARNICE U UVALI FOŠA, PRESJEK, 1942.

FIG. 15. ZADAR, DESIGN FOR THE NEW FISHMARKET IN JAZINE COVE, SECTION, 1942

Sl. 16. ZADAR, PROJEKT NOVE RIBARNICE U UVALI FOŠA, PROČELJE, 1942.

FIG. 16. ZADAR, DESIGN FOR THE NEW FISHMARKET IN JAZINE COVE, FACADE, 1942

1943. koje detaljno objašnjava status svakog projekta. U tom nizu zahvata zanimljiv je projekt dječjeg vrtića, za koji postoje indicije da je završen u formi kakva je poznata za projekte ribarnice ili školskog centra.⁴¹ Za projekte uređenja Ville Millo u sjedište talijanske vlasti u Dalmaciji ili za projekt uređenja nekadašnjega starog arsenala nema ni indicija o sačuvanim nacrtima i karakteru Luccicentijeva i Monacova posla na njima.⁴²

A. LUCCICENTI I V. MONACO – RADOVI U TROGIRU I KORČULI

ARCHITECTURAL WORKS OF A. LUCCICENTI AND V. MONACO IN TROGIR AND KORČULA

Rezultat boravka Amedea Luccicentija tijekom ratnih godina (od 1941. do 1943. godine) na tlu Hrvatske jest i jedna dosad nepoznata realizacija te jedan administrativno evidentiran, ali u detaljima nepoznat projekt. Projekt *Casa minime* u Trogiru talijanski arhitekti ostvarili su u posljednjim danima službene talijanske vlasti (vjerojatno tijekom proljeća 1943. godine),⁴³ dok su projekti za bolnicu na Korčuli i danas nepoznanica, navode se tek u dokumentima uz projektni zadatak i novčani izdatak, no bilo kakvi nacrti zasad nisu nađeni.

• **Case minime, Trogir** (izvedba; Sl. 17.) – Među ostvarenjima koja Monaco i Luccicenti vjerojatno projektiraju zajedno, no koje eksplicite u Hrvatskoj, prema sačuvanim dokumentima, vodi samo Luccicenti, jest projekt *Casa minime* u Trogiru. Intencija talijanske vlasti, a posebice guvernera Bastianinija, na području Dalmacije bila je da se vlast učvrsti osim pukom vojnom silom i unapređenjem infrastrukture te osiguranjem stanovništvu boljih materijalnih uvjeta za život. Među takvim pokušajima aktivnosti u Zadru su specifične upravo zbog dotadašnjeg smještaja grada u granice talijanskog kraljevstva (stoga ih treba gledati u posebnoj svjetlu), no znakovite i nadasve zanimljive su aktivnosti koje vlasti planiraju ili provode u Šibeniku, Splitu i Trogiru (te Kotoru kao druge važnom središtu tadašnje provincije).

Projektom *Casa minime* u Trogiru u prvi mah predviđena izgradnja dvanaest segmentata stambenog sklopa, od kojih je realizirano samo osam, a koji su dokumentirani i na fotografijama snimljenim 1943. godine, pa i danas postoje na Čiovu unutar strukture grada uz Ulicu Put Gradine.

• **Bolnica, Korčula** (projekt?) – Projekt zgrade bolnice na Korčuli specifičan je na jednak način kao i onaj zadarski za dječji vrtić, jer bilo kakvi nacrti u Državnom arhivu u Zadru nisu pronađeni, pa o lokaciji ili izgledu planiranog zahvata zasad ne znamo ništa. Preko izvješća koje je sastavljeno u kolovozu 1943. godine zna se da je narudžba vlasti Luccicentiju i Monacu za izradu projekta evidentna, a sama gradnja ili projektiranje nije bilo u fazi koju bi tadašnja talijanska administracija afirmativno definirala. To ne znači da neko idejno rješenje nije priredeno i da ne postoji, budući da se u izvješću iz 1943. godine spominju nezadovoljavajući segmenti neke vrste idejnog projekta.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

U razdoblju od 1941. do 1943. godine, tj. u posljednjim godinama talijanske vlasti u Zadru i Dalmaciji, Amedeo Luccicenti i Vincenzo Monaco projektirali su izvedene zgrade *Casa minime* te zgradu *Genio Civile* na Kolovarama, ali i niz nerealiziranih, intrigantnih i malo poznatih projekata u Zadru ili na Korčuli, no i jedan dosad nepoznat, a realiziran, u Trogiru. Važnost svakoga od pojedinačnih projekata nije samo u njihovoj pukoj dokumentarnoj vrijednosti već i u nizu kontekstualnih elemenata koji prelaze hrvatske granice.

⁴¹ Za oba projekta sačuvana su idejna rješenja s tlocrtnom dispozicijom, osnovnim pročeljima i presjecima, a za školski centar sačuvan je i jednostavan aksonometrijski prikaz.

⁴² Osobni arhiv arhitekata Luccicentija i Monaca nalazi se u Rimu i trenutno je u Italiji aktivan istraživački projekt kojim bi se grada publicirala, te se tako njihovo djelovanje u Zadru i Hrvatskoj možda detaljnije rasvijetli.

⁴³ Završetak gradnje *Casa minime* u Trogiru tijekom proljeća 1943. godine može se deducirati temeljem izvješća iz

Case minime u Zadru predstavljale su u okvirima talijanske arhitekture tih prvih godina četvrtog desetljeća 20. stoljeća primjer za koji je Giuseppe Pagano imao samo riječi hvale, a i danas imaju simboličku težinu u razmatranju arhitekture socijalnog stanovanja te su bile evidentirane i vrjednovane već osamdesetih godina 20. stoljeća i u hrvatskoj arhitektonskoj publicistici,⁴⁴ mada im se autori tada nisu znali. Razvoj grada u današnjim okolnostima i uz njih nastala intenzivna izgradnja mogli bi za supstandardne i prostorno skućene stambene jedinice Casa minima inicirati nepovratno uklaňanje s atraktivne lokacije.

Zgrada nekadašnjeg ureda Genio Civile, skrivena unutar gustog raslinja, današnjom je funkcijom sjedišta Zavoda za javno zdravstvo u Zadru s jedne strane osigurala javni interes za svoje fizičko održavanje, no neprimjerenost suvremenim potrebama i zahtjevima te smještaj na atraktivnomu gradskom morskome pročelju, a u doba propitivanja financijskih koristi, i ona bi mogla biti zamijenjena nekom ekonomski profitabilnijom gradnjom.

S druge strane neupitna je dokumentarna vrijednost nerealiziranih projekata koji u kontekstu povijesti Zadra predstavljaju njegove intrigantne zanimljivosti. Tu su nerealizirani projekti – sklop sveučilišnog centra, nova gradska barnarica, zgrada za financijsku policiju na Kolovarama, stambena palaća „I.N.A.” (Istituto Nazionale delle Assicurazioni) ili prvi dječji vrtić – trebali redefinirati kopneni lik Zadra i napose njegov izgled s mora. Uz njih se moraju spomenuti i zadarski projekti uređenja *Ville Millo* za potrebe sjedišta talijanske vlasti te projekt uređenja zgrade staroga *arsenala* na poluotoku, kao i projekti zgrade bolnice na Korčuli, koji i danas ostaju nepoznanice bez poznatih projekata ili bilo kakvih drugih detaljnijih dokumenata.

Uz te se projekte izdvajaju ostvarene Case minime u Trogiru koje demonstriraju svojom gradnjom intenciju da se sadržaji povijesnoga grada prošire, ali, zanimljivo, ne na kopnenoj strani, već na drugom otoku, Čiovu, uz povijesni grad. Zgrade Casa minima u Trogiru izgrađene su na Čiovu s gabaritima i ostrim bridovima kosih krovova koje i danas naziremo u silueti dijela gradske strukture izvan najstrože povijesne jezgre, a nasuprot najvećem dijelu novih urbanih proširenja koja nakon završetka Drugoga svjetskog rata u najvećoj mjeri nastaju na kopnenoj strani.

kolovoza 1943. u kojem su uključene i fotografije već završene gradnje.

44 VEZIC, 1984.; STAGLIĆIĆ, 1989.; OŠTRIĆ, 1989.-1991.

45 U trenutku kad Talijani pogibaju na bojistima Drugoga svj. rata, a kolege, kao Terragni i poslije Pagano, bivaju brutalno osvijesteni o prirodi rata, Luccicenti i Monaco koriste priliku da liniju bojišnice zamijene radom na utopijskim projektima režima.

Hrvatski arhitektonski opus Luccicentija i Monaca zanimljiv je primjer kreativnog odnosa projekatana spram tradicije i povijesnog okruženja, koji ne banalizira naslijeđe, ali mu ne može niti autistično zanijekati snagu i važnost. Njihov izvorni izričaj možemo definirati sintagmom internacionalnog stila, što u punoj mjeri dokazuju već projektom Vile Petacci, koju u hrvatskim projektima u Zadru i Trogiru suzdržanije apliciraju u susretu s regijom, gradom, njihovom tradicijom i arhitektonskim naslijeđem. U projektima se odnos poštovanja osjeca korištenjem detalja i materijala, mada su svi stvarani za prostore na periferiji, odmaknute od neposrednih granica povijesnih jezgri. No, njihov opus u Hrvatskoj zanimljiv je i kao političko-sociološki fenomen jer projekti koje izrađuju, te posebice zgrade koje realiziraju, u punoj mjeri materijaliziraju apsurdnost političkih ekspanzionističkih ideja koje gradnjom petrificiraju svoju prisutnost u trenutku dok stvarnost na hrvatskom tlu u potpunosti nijeće njihovu relevantnost.

Luccicenti i Monaco tako su jedni u nizu arhitekata i graditelja koji svojim djelima demonstriraju intelektualnu snagu i kreativnu vrijednost pojedinca, a s druge tim istim djelima u društvenom kontekstu, kontekstu kolektivizma jednog vremena, materijaliziraju i niz odluka određenoga političkoga režima. Dvojakost poruke koju može ostaviti arhitektura zato je u njihovom primjeru značajna kao memento koji demonstrira da tek u potpunom kontekstu, kako umjetničkom tako i političkom, može biti realno i racionalno shvaćeno neko djelo te da može značiti njegovo ignoriranje ili glorificiranje. Njihova zanimljiva i vrijedna arhitektura u Hrvatskoj zaslužuje zaštitu kao povijesni dokument i kao primjer kvalitetnog oblikovanja prostora i grada. Kao povijesni dokument ona je s jedne strane materijalizacija suprotna vremenu u kojem se diljem svijeta samo ubija i gine, a s druge strane njenu dokumentarnost čini obvezatan politički kontekst i veze njenih stvaralaca s tadašnjim režimom⁴⁵, koji je u njihovu slučaju osobne i profesionalne ravni, te mora biti dokumentiran i primjereno valoriziran. Kao primjer kvalitetne arhitekture Monaco i Luccicenti zaslužuju da su im zgrade u Zadru i Trogiru sačuvane kao materijalizacije arhitektonskog promišljanja umjetničko-urbanističkog konteksta, koji unatoč jasnom osobnom modernističkom poimanju arhitekture susprežu radikalizam u projektima i definiraju svoju mjeru kreativne suzdržanosti i kontekstualnoga arhitektonskog oblikovanja. Njihova djela manifestiraju kreativni postupak koji poslije ponovno otkrivaju i redefiniiraju te u punoj mjeri koriste hrvatski arhitekti prilikom obnove i izgradnje modernih gradova – Zadra i Trogira.

SL. 17. TROGIR, CASE MINIME A TRAU, STAMBENI NIZ U TROGIRU, 1942.-1943. FOTOGRAFIJA IZVEDENIH STAMBENIH JEDINICA U TROGIRU NEGDJE POČETKOM 1943. KAO JEDAN OD RIJETKIH PRIMJERA SOCIJALNOG STANOVANJA KOJE JE TALIJANSKA VLAST DOISTA I OSTVARILA NA PROSTORU HRVATSKE.

FIG. 17. TROGIR, CASE MINIME A TRAU, ROW HOUSES IN TROGIR, 1942-1943. PHOTOGRAPH OF THE BUILT HOUSING UNITS IN TROGIR IN THE BEGINNING OF 1943 SHOWING ONE OF THE RARE EXAMPLES OF SOCIAL HOUSING BUILT BY THE ITALIAN GOVERNMENT IN CROATIA.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. ARBUTINA, D. (1997.), *Talijanska arhitektura druge četvrtine XX. stoljeća u kontekstu političkih kvalifikacija*, „Prostor”, 5 (2 /14/): 321-356, Zagreb
2. ARBUTINA, D. (2000.), *Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944.*, magistarski rad, Arhitektonski fakultet, Zagreb
3. ARBUTINA, D. (2001.a.), *Regulacijski plan Zadra iz 1939. godine*, „Prostor”, 9 (1 /21/): 15-30, Zagreb
4. ARBUTINA, D. (2001.b.), *Moderna arhitektura Zadra – uvod u njeno razumijevanje*, „Prostor”, 9 (2 /22/): 163-175, Zagreb
5. ARBUTINA, D. (2002.), *Zadarski urbanistički i arhitektonski opus Brune Milica*, Narodni muzej Zadar, Zadar
6. ARBUTINA, D. (2009.), *Arhitektura Zadra od 1918. do 1944. godine*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
7. ARTIĆ, A. (1964.), *Prilike u Zadru od 1918. do 1941.*, Zadar zbornik, Matica hrvatska, 301-321, 826-827, Zagreb
8. BOTTONI, P. (1938.), *Urbanistica, Quadreni della Triennale*, Ulrico Hoepli Editore, Milano
9. CASTELLI, F. R.; ROSSI, P. O. (1999.), *Una villa per la 'banda' Petacci*, „Capitolium Millennio”, 13-14, Roma
10. CIUCCI, G. (1989.), *Gli architetti e il fascismo*, Giulio Einaudi editore, Torino
11. DANESI, S.; PATETTA, L. (1976.), *Il razionalismo e l'architettura in Italia durante il fascismo*, Edizioni La Biennale di Venezia, Venezia
12. DE SCHÖNFELD, E. (1938.), *Movimento della popolazione nella provincia di Zara*, Casa Ed. E. de Schönfeld, Zara
13. FORMICHI, R. (1940.), *La nuova sede dell'amministrazione comunale e della Biblioteca Paravia a Zara*, Annali dei lavori pubblici, 10: 851-857, Roma
14. JURAS, I. (1997.), *Utopijske vizije arhitekture grada*, Školska knjiga, Zagreb
15. KARAC, Z.; JAKŠIĆ, N.; PALINIĆ, N. (2009.), *Planirano industrijsko ribarsko naselje Uble na Lastovu iz 1936. godine*, „Prostor”, 17 (1 /37/): 90-111, Zagreb
16. MILIĆ, B. (1955.), *Studijski elaborat regulacijskog plana zadarskog poluotoka*, Zagreb
17. MORRETI, B. (1939), *Case d'abitazione in Italia*, Ulrico Hoepli Editore, Milano
18. OŠTRIĆ, I. (1989.-1991.), *Stambena arhitektura u Zadru – zone iskoraka (1924.-41., 1945.-90.)*, „Arhitektura”, 208-210: 19-24, Zagreb
19. PETRICIOLI, I. (1958.), *Dva tisućljeća zadarskog urbanizma*, „Urbs”, 65-72, Split
20. PICA, A. (1936.), *Nuova architettura Italiana, Quaderni della Triennale*, Editore Ulrico Hoepli, Milano

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVOR

ARCHIVE SOURCE

DAZD – Državni arhiv u Zadru, Sumarni inventar. Samostalni tehnički ured Zadarske prefekture (Genio Civile), 1923.-1943.

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. http://www.archivi.beniculturali.it/SARM/Architetti/fram_iniz.htm
2. [http://www.treccani.it/enciclopedia/amedeo-luccichenti_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/amedeo-luccichenti_(Dizionario-Biografico)/)
3. [http://www.treccani.it/enciclopedia/vincenzo-monaco_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/vincenzo-monaco_(Dizionario-Biografico)/)

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

Sl. 1.	Autor
Sl. 2.	CASTELLI, ROSSI, 1999.
Sl. 3.	PICA, 1941: 484
Sl. 4., 6., 8.-17.	DAZD
Sl. 5., 7.	Foto: D. Arbutina

21. PICA, A. (1941.), *Architettura moderna in Italia*, Editore Ulrico Hoepli, Milano
22. PRAGA, G. (1938.), *Zara*, Enciclopedia Italiana, Roma
23. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2000.), *Rasa – grad-spo-menik moderne arhitekture – Gustava Pulitzer-Finalija*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 24: 113-126, Zagreb
24. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2002.), *Rasa ili kako je zelena bila moja dolina*, „Oris”, 18: 28-48, Zagreb
25. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2007.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Školska knjiga – Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
26. ROISECCO, G. (1941.), *Concorso per il progetto di massima del piano regolatore di Bologna*, „Architettura”, 19 (4): 153-173, Roma
27. STAGLIČIĆ, M. (1988.), *Graditeljstvo u Zadru 1868.-1918.*, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb
28. STAGLIČIĆ, M. (1989.), *Prilozi međuratnoj izgradnji u Zadru*, „Čovjek i prostor”, Savez društava arhitekata Hrvatske, 7-8 (435): 18-19, Zagreb
29. TALPO, O.; BREIE, S. (2006.), *Vennero dal cielo. Zara distrutta 1943-1944*, Libero Comune di Zara in esilio, Trieste
30. VEŽIĆ, P. (1984.), *Obilježja izgradnje za vrijeme talijanske okupacije u Zadru*, Zbornik Zadar i zadarsko područje u NOB i socijalističkoj izgradnji, 329-335, Zadar
31. ZEVİ, B. (1980.), *Giuseppe Terragni*, Zanichelli Editore, Bologna
32. *** (1927.), *Zara – La veneta capitale della Dalmazia*, Roma
33. *** (1937.), *Rome: Grands projets et réalisations*, „L'Architecture d'Aujourd'hui”, 3: 3-16, Paris
34. *** (1938.), *Zara: La gemma italiana della Dalmazia*, „Opere pubbliche”, Rassegna dello sviluppo dell'Italia Industriale, Roma
35. *** (1939.a), *Relazione e bilancio consuntivo 1938-39-XVII*, Istituto Fascista Autonomo per le Case Popolari della Provincia di Zara, Zara
36. *** (1939.b), *Il piano regolatore di Zara*, Collana delle pubblicazioni della federazione no. 16, Federazione nazionale fascista dei proprietari di fabbricati, Roma
37. *** (1939.c), *L'ampliamento nord di Bolzano*, „Architettura”, 18 (2): 102-104, Roma
38. *** (1939.d), *Gli edifici della nuova Piazza della vittoria a Bolzano*, „Architettura”, 18 (2): 105-110, Roma
39. *** (1992.), *Friuli Venezia Giulia guida critica all'architettura contemporanea*, Arsenale Editrice, Venezia

SAŽETAK

SUMMARY

ARCHITECTURAL WORK OF ITALIAN ARCHITECTS
AMEDEO LUCCICENTI AND VINCENZO MONACO IN CROATIA

During the Second World War, in the period between 1941 and 1943, the Kingdom of Italy occupied Dalmatia. After the Rapal Agreement in 1920 and territory occupation on the Croatian Adriatic coast in 1921 Zadar was the only town that formally came under Italian rule. During the war years Amedeo Luccichenti and Vincenzo Monaco (owing to Luccichenti's friendship over many years with Mussolini's lady companion Claretta Petacci) were given the opportunity to design the buildings in Zadar (*Casa Minima*, *Genio Civile* on Kolovare) as well as a range of other challenging yet ultimately unrealized projects. In Dalmatia they designed a hospital building on Korcula island and *Case minime* in Trogir.

Case minime in Zadar (built between 1941 and 1943 in today's Novogradska street) were highly praised by Giuseppe Pagano within the context of Italian architecture. In the 1980s they won public acclaim in Croatian published works as well and still today are considered as an interesting example of social housing. The *Genio Civile* building (built between 1941 and 1943 at 2 Kolovare) is nowadays the Public Health Institute in Zadar. Screened from its hinterland direction by vegetation, this building defines a part of the city's sea-facing front in a modern way. The project follows the tradition and heritage of Dalmatian architecture with the use of stone as an indigenous material in the crystalline form of Modern architecture. The unrealized school complex in Zadar (1942) has a comb-shaped plan created by means of a linear sequence of classrooms on the ground-floor and on the two upper floors. The unrealized project of a new fishmarket (1942) in Foša cove was intended to partly relocate city's public facilities out of the town walls, i.e. next to a small boat dock near the walls and a monumental town entrance designed by Michele Sanmicheli. By the end of 1941 another project was presented to the town governor and the technical services in charge: the design for the financial police building on Kolovare extending for more than 60 metres in length aimed at redefining the city's sea frontage together with the design for a large

residential palace on Kolovare worked out in the name of the I.N.A.'s consortium in August 1942. The design for the first modern child-care center (*Asilo Infantile*), known only from official correspondence and basic specifications, has been cited in many preserved official notes as uncompleted. Other projects deserve to be mentioned here as well: the design for the seat of the Italian government (*Villa Millo*) and the design for the old Venetian arsenal on the peninsula. By a direct order of the Italian governor Bastianini, Luccichenti and Monaco designed a hospital building on Korcula island (its drawings still unknown) as well as the buildings in Trogir (*Case minime* on Čiovo island, 1941-1943 along with the present street Put Gradine). Their dimensions and sharp-edged pitched roofs are clearly discernible in the city's outline outside the town's historic nucleus.

The architectural work of Luccichenti and Monaco in Croatia is an interesting example of a creative relationship with the tradition and the historic heritage whose power and significance were greatly respected by the two architects. Their original architectural vocabulary could be appropriately defined by a syntagm "the International style" manifested in particular in their design for *Villa Petacci* (completed in 1939 and demolished in 1975). Nevertheless, their projects in Zadar and Trogir show some restraint in relation to the tradition, the built heritage of the city and the entire region. Their respect is felt in their projects in the details and materials although these buildings are located on the periphery of the city further away from the town's historic nucleus.

Their work in Croatia is also interesting as a political and sociological phenomenon since their projects and in particular their realized buildings were a physical manifestation of an absurd tendency of the political regime of the period to maintain their presence in Croatia contrary to the realities of the political situation. Their work therefore demonstrates an intellectual power and creative value of individual endeavours while on the other hand, in

the social context, it embodies the presence of a political regime in the area. This dual message thus conveyed by architecture is in the case of these two architects significant as it shows that a work of architecture can be rationally understood only in its entire context i.e. in its artistic and political environment but it also points out the consequences of its possible neglect or uncritical praise.

Their interesting and valuable works in Croatia deserve to be protected as historic monuments and examples of a good quality urban design. As historic monuments their buildings are a physical expression of an act of creation in contrast to a world where killings and destruction were going on on a massive scale. At the same time their architecture is defined by its political context including the architects' personal and professional relations with the political regime of the period since Luccichenti was a close friend of Claretta Petacci, Mussolini's companion. He was invited to Zadar by G. Bastianini, the Italian governor of Dalmatia, and was given the opportunity to work there during the war years.

Monaco's and Luccichenti's projects are, on the other hand, examples of high-quality architecture. Their buildings in Zadar and Trogir deserve therefore to be preserved as a physical expression of an interesting, valuable and high-quality architectural reflection on an artistic and urban context. Despite their essentially modern concept of architecture they readily abstained from radical solutions and defined their own measure of a creative restraint and contextual architectural design which was at a later stage redefined and fully exploited by other Croatian architects in construction and redevelopment projects of Zadar and Trogir aiming to transform them into modern cities. *Case minime* in Zadar and Trogir are indeed valuable examples especially in an absence of other typologically similar examples of equal quality in the pre-war period. In the wake of World War Two it was precisely the concept of social housing that was being developed in Croatia as one of the principles of residential housing in general.

DRAŽEN ARBUTINA

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. **DRAŽEN ARBUTINA**, dipl.ing.arh., na Graditeljskom odjelu Tehničkog veleučilišta u Zagrebu kao profesor visoke škole vodi kolegije Uvod u urbanizam, Uvod u prostorno planiranje i kolegij Kulturno-povijesna baština. Uz aktivnosti u nastavi te istraživanjima povijesti arhitekture i urbanizma aktivni je projektant u tvrtki Sirrah projekt d. o.o. iz Osijeka i autor nekoliko desetaka arhitektonskih studija i projekata, te dvije knjige i niza članaka.

DRAŽEN ARBUTINA, Ph.D., Dipl.Eng.Arch., employed at the Polytechnic of Zagreb. He runs courses in Introduction to Urban Planning, Introduction to Physical Planning, and Historic and Cultural Heritage. He carries out research projects in architecture and urban planning. He is also actively engaged in design projects in the Osijek-based architectural practice Sirrah projekt d.o.o. He has produced several dozen architectural studies and projects. He is the author of two books and a number of papers.

